

УКРАЇНА ТА РОСІЯ: МІФ ПРО «БРАТНІ НАРОДИ»

Ключові слова: братні народи, російська пропаганда, імперіалізм, малоросійство, історична ідентичність.

Keywords: fraternal nations, Russian propaganda, imperialism, Little Russian identity (Malorossianism), historical identity.

Концепція «братніх народів» століттями використовувалася в російській імперській та радянській пропаганді для виправдання політичного, культурного та військового домінування над Україною. Ідея про братні народи з'явилася в часи пізнього сталінізму після Другої світової війни і остаточно утвердилася після «відзначення» 300-річчя Переяславської ради у 1954 році. Саме тоді виникла ця міфологема про російський народ як старшого брата й український народ як молодшого брата [1]. Такий термін формувався і поширювався через спалювану історіографію, яку видавали за офіційну пропаганду та масову культуру, створюючи хибне уявлення про нібито спільне історичне коріння, невіддільний зв'язок і природну єдність українського та російського народів. Однак ці наративи з російської сторони не лише викривляють реальну історію відносин між двома націями, а й слугують ідеологічним обґрунтуванням для політики імперіалізму та агресії з боку Росії.

Міф доволі добре зрежисовано радянськими «сценаристами» з різних внутрішніх органів, спецслужб і пропагандистських ЗМІ. У Росії, скажімо, такими брудними речами займаються навіть політики та високопосадовці. Вони часто використовують концепцію «братніх народів» у своїй риторичі. Наприклад, президент Росії Володимир Путін неодноразово згадував про «братні народи» у своїх промовах. У 2021 р. він заявив, що українці та росіяни – це «один народ». Ця маніпуляція використовується для обґрунтування та виправдання політичних дій Росії щодо сусідніх країн. Путін: «Я не вважаю, що український народ – недружній. Я вважаю, що українці й росіяни – це взагалі один народ» [8]. Наступним прикладом є заява заступника голови Ради безпеки Росії Дмитра Медведєва у лютому 2024 р. про те, що росіяни та українці є «одним народом», а термін «братні народи» з'явився лише у XX столітті після розпаду СРСР. Далі ж він вказує на майже тисячоліття єдності двох народів, як єдиного цілого. Про благородне визволення українців від поляків, литовців та інших загарбників. Ну і звичайно, закріпив він свої наративи прикладами української інтелігенції, яка буцімто була лояльною до всього російського. Особливо важливим було зазначити Тараса Шевченка. Медведєв тут розкрив його, як українця, що любив та писав російською. Так його ідея змінює термін «братні народи» на один «великий народ» із багатолітньою історією [5].

Українці та росіяни не є «братніми» народами, а тим паче – не «єдиним народом». Хоча це здається очевидним, іноді доводиться пояснювати це, спираючись на базові аргументи. Наприклад, кожен із цих народів має власну унікальну історію формування та соціокультурного розвитку, причому в багатьох ас-

пектах їх відмінності є разючими. Навіть більше, протягом історії між українцями та росіянами відбувалося чимало воєн, які аж ніяк не можна назвати «братніми» чи «громадянськими». Це були зіткнення двох окремих народів, де один – російський – постійно намагався знищити інший – український [9].

Історію правильно було б почати з Києва. Саме тут у IX столітті виникла середньовічна держава Русь. Упродовж наступних століть Руссю у широкому сенсі називали всі землі, що визнавали владу київських князів, проте у вузькому значенні цей термін стосувався насамперед середнього Подніпров'я навколо Києва. Північно-східні території, де пізніше постало Московське князівство, тоді називали Заліссям. Імперські амбіції Росії сформувалися значно пізніше. Після монгольської навали XIII століття історичні шляхи сучасної України та Росії остаточно розійшлися. Українські землі продовжували свій розвиток у європейському контексті, що включав демократичні традиції, самоврядування, дотримання європейського права, релігійну терпимість і повагу до приватної власності. Ці риси визначали політичну культуру місцевого населення та зберігалися в козацькій державі – Гетьманщині. Натомість північно-східні землі колишньої Русі стали частиною Золотої Орди. Політична культура Московського князівства формувалася під впливом ординських традицій, що передбачали беззаперечне підкорення правителю, абсолютне домінування держави, відсутність приватної власності на землю та общинний устрій [10].

Терміни «малоросія» і «великоросія» спочатку не мали таких емоційних сенсових відтінків, якими ми наділяємо їх тепер, коли здається, що малий – це поганий, нижчий, а тоді все було навпаки. Ці терміни виникли ще в XIV столітті в Константинополі, і кардинально з інших причин [6]. Тоді руська (Київська) метрополія вперше поділилася на дві частини: Київську і Галицьку. І в канцелярії Патріарха Константинопільського вигадали дві назви для двох її частин: одна Галицька, невелика, і друга – Київська, більша [11, с. 399, 402–403]. Але з XVIII сторіччя український народ сприймався в етнічному відношенні окремим від московського. Тому в козацьких літописах зазначалось, що Україна та Московія – це різні землі, населені різними народами і об'єднані єдиним царем, а тому українці мають безумовне право на свої «старовинні» привілеї та свободи. У XVIII ст. в російській мові поступово виникає поняття «малоросіяни», що починалось, як ознака географічного значення жителів України. І навіть на початку XIX ст. поняття «малорос» відображало населення України, пов'язане з росіянами спільним царем та релігією, та в жодному разі не зачіпало етнічного чи історичного контексту [3, с. 9–27]. Прийняття Гетьманщиною протекції російського царя загальмувало процес самовизначення українського народу. У 1720–1760-х рр. почала формуватися малоросійська свідомість, оскільки козацька еліта прагнула зрівнятися у правах із російським дворянством. Вона надавала перевагу становій ідентичності над політичною чи етнічною, що давало їй змогу легітимізувати свій соціальний статус у структурі Російської імперії та відкривало широкі кар'єрні можливості [4]. Прибічники малоросійської ідеї розглядали Російську імперію як свою державу, яку вони допомагали будувати, обґрунтовуючи прихильність до неї в тому числі і перемогами над ідеологічними ворогами України – Річчю Посполитою, Кримським ханством і Османською імпе-

рією [2, с. 46–79]. Російська держава підтримувала малоросійство як запоруку культурного і політичного провінціалізму, прибираючи залишки національної пам'яті та сентиментів [7, с. 523–528]. Великою мірою політика підтримки «малоросійства» гальмувала побудову української державності. Але деяким прошаркам інтелігенції все ж вдавалось відстоювати елементи національних цінностей. Михайло Драгоманов увів у вжиток термін «носії малоросійщини», про яких говорив: це зросійщені українці, національний характер яких утворювався під чужим тиском і впливом, що мало наслідком засвоєння переважно гірших якостей чужої національності і втрати кращих своїх. Тож це, напевно, єдиний аспект, на який справді можуть звертати увагу російські історики-пропагандисти. Проте навіть у вищезазначений період часу не всі українці підтримували «малоросійство», а якщо й підтримували, то робили це часто тільки заради соціального статусу та подальшої кар'єри.

Отже, концепція «братніх народів» є штучним міфом, створеним російською імперською та радянською пропагандою з метою виправдання культурного, політичного та військового домінування над Україною. Цей наратив використовувався для формування викривленого уявлення про історичну спільність українців і росіян, хоча реальні історичні процеси свідчать про їх окремішність. У сучасному світі цей міф використовується як ідеологічне обґрунтування російської агресії проти України. Однак історичні факти підтверджують: українці й росіяни – не «братні» народи, а самостійні нації з власною культурною ідентичністю та шляхом розвитку.

Джерела та література

1. Грицак Я. Ярослав Грицак: як виник міф про «братні народи»? *Український інститут національної пам'яті*. 2022. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst/yaroslav-grycak-yak-vynyk-mif-pro-bratni-narody>
2. Когут З. Українська еліта у XVIII столітті та її інтеграція в російське дворянство. *Коріння ідентичності. Студії ранньомодерної та модерної історії України*. «Критика». 2004. С. 46–79.
3. Котенко А. Л., Мартынюк О. В., Миллер А. И. «Малоросс»: эволюция понятия до Первой мировой войны. *Новое литературное обозрение*. 2011. С. 9–27.
4. Нагорна Л. П. Ідентичність національна. Енциклопедія історії України. Інститут історії України НАН України. 2005. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Identychnist_nacionalna
5. Никитина О. Медведев объяснил, почему русские и украинцы – не братские народы. *Взгляд*. 2024. URL: <https://vz.ru/news/2024/2/22/1254735.html>
6. Онищенко О. Задущливі обійми: як виник міф про три братні народи? *Куншт*. 2023. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/zadushlivi-obijmi-yak-vinik-mif-pro-tri-bratni-narodi>
7. Панасюк Л. В. Ідентичність та білінгвізм в Україні. *Гілея: науковий вісник* / гол. ред. В. М. Вашкевич. ВІР УАН, 2011. Вип. 46. С. 523–528.
8. Семенченко В. Гривні в Москві та український прапор над Держдумою: Зеленський різко відповів на звинувачення Путіна. *Obozrevatel*. 2021. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/grivni-v-moskvi-ta-ukrainskij-prapor-nad-derzhumoyu-zelenskij-rizko-vidpoviv-na-zvinuvachennya-putina.htm>

9. Чому українці й росіяни – не «братні» народи? *Ukrainer*. 2022. URL: <https://www.ukrainer.net/ne-bratni-narody/>
10. Чому українці та росіяни історично – не «братні народи»? *Український інститут національної пам'яті*. 2022. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst/chomu-ukrayinci-ta-rosiyany-istorychno-ne-bratni-narody-infografika>
11. Jean Darrouzès. *Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*. Paris, 1981. 538 p.

Стьопочкін Михайло

Запорізький національний університет

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 1917–1921 РР. У НАЗВАХ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ НОВІТНЬОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014–2025 РР.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Україна, Визвольні змагання, Збройні Сили України, Новітня російсько-українська війна.

Keywords: Ukrainian People's Republic, Ukraine, Liberation struggle, Armed Forces of Ukraine, Contemporary Russian-Ukrainian war.

Новітня російсько-українська війна (2014–2025) є своєрідним продовженням Визвольних змагань (1917–1921), адже у вказаних конфліктах конфліктуючими сторонами є дві країни – Україна та Росія. Історична пам'ять, яка залишилася з часів Визвольних змагань, справляє свій вплив на найменування українських військових частин у часи Новітньої російсько-української війни. Для українців неабияке значення в розбудові власних Збройних Сил становить військово-історична пам'ять та традиції, які закладалися впродовж усієї історії розбудови національного війська України.

Новітня російсько-українська війна (2014–2025) і Визвольні змагання (1917–1921) мають ознаки гібридних конфліктів. Російські путінське та ленінське політичні керівництва використовували в обох конфліктах невизнані проросійські квазідержавні формування. У Новітній російсько-українській війні – це «Д/ЛНР»; у Першій советсько-українській війні – «Донецько-Криворізька радянська республіка», «Одеська радянська республіка» та «Радянська республіка Тавриди». Проросійські квазідержавні утворення використовували військові формування з місцевих сепаратистів та з більшовиків.

Розбудова Збройних Сил новітньої України обґрунтована тією історичною спадщиною, яка їм дісталася від збройних формувань та регулярної армії Української Народної Республіки. Передусім така спадковість пояснюється не тільки збереженням військово-історичних традицій. Переїняття історичної військової спадщини від Української Народної Республіки демонструє, що новітня Україна має пряме державотворче продовження від Української Народної Республіки.

Варто зазначити про 131-й окремий розвідувальний батальйон імені полковника Євгена Коновальця. Ця військова частина була створена ще в часи гібридної фази Новітньої російсько-української війни (2014–2025) [2]. 1 жовтня 2023 р. батальйону присвоєно почесне найменування «імені полковника Євгена Коновальця» [3].